

سکون شد
تاریخ:
ایران:

سلامت و سعادت

تاریخ: ۲۳۱ - ۲۳۲ در فصل نوبت
۲۵۴ در فصل نوبت

۱۵۲۲۶

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

**زمامداری پوتین و افزایش نفوذ روسیه
در منطقه قفقاز جنوبی**

استاد راهنما: جناب آقای دکتر مولایی

نگارش: زهرا باروطچی

رساله برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در

رشته روابط بین الملل

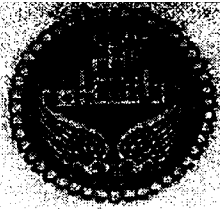
IRANDOC

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران

تابستان ۱۳۸۹

۱۵۲۰۶۷

۱۳۸۹/۱۱/۲۰

دانشکده حقوق و علوم سیاسی
گروه آموزشی روابط بین الملل
گواهی دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

هیات داوران پایان نامه کارشناسی ارشد: زهرا بارو طچی

در رشته : روابط بین الملل : گرایش :

با عنوان : زمامداری پوتین و افزایش نفوذ روسیه در قفقاز جنوبی

را در تاریخ : ۸۹/۰۴/۲۷

به عدد	به حروف
۱۷۴	هفتاد و چهار

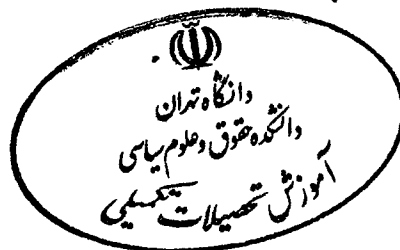
با نمره نهایی :

ارزیابی نمود .

با درجه :

ردیف	مشخصات هیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبۀ دانشگاهی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
۱	استاد راهنما استاد راهنمای دوم (حسب مورد)	دکتر یوسف مولایی	استادیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۲	استاد مشاور	دکتر عبدالله رهنما نژاد	استاد یار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۳	استاد داور (یا استاد مشاور دوم)	دکتر قاسم شعله سعدی	استادیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۴	استاد مدعو				
۵	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی گروه آموزشی :	دکتر قاسم افتخاری	استاد	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	

تذکر : این برگه پس از تکمیل هیات داوران در نخستین صفحه پایان نامه درج می گردد .

قدردانی:

بر خود فرض می‌دانم نهایت سپاس و قدردانی خود را به محضر شریف اساتید محترم

جناب آقای دکتر مولایی استاد محترم راهنما، جناب آقای دکتر رمضان زاده

استاد محترم مشاور و جناب آقای دکتر شعله سعدی استاد محترم داور که با صبر و

بزرگواری به مطالعه این نوشتار پرداخته و کاستی‌ها و اشکالات آن را یاد آوری

فرموده‌اند، صمیمانه ابراز نمایم، همچنین از سایر اساتید محترم که در طول دوران

تحصیل اینجانب را راهنمایی فرموده‌اند سپاسگزاری می‌نمایم.

فهرست مطالب

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	چکیده.....
۱.....	بیان مساله.....
۱۴.....	سوال.....
۱۴.....	بررسی ادبیات موجود.....
۲۴.....	هدف پژوهش.....
۲۴.....	متغیرهای دخیل.....
۲۵.....	فرضیه ها.....
۲۵.....	فرضیه اصلی.....
۲۶.....	تعریف مفاهیم.....
۲۸.....	روش آزمون فرضیه ها.....
۲۹.....	نقطه تمرکز پژوهش.....
۲۹.....	سازماندهی پژوهش.....
۳۲.....	فصل اول: بررسی سیاست خارجی روسیه.....
۳۲.....	گفتار اول: مفهوم سیاست خارجی.....
۳۵.....	- لزوم تلفیق سطوح تحلیل.....
۳۶.....	۱- رهیافت کلان نظام.....
۳۷.....	۲- رهیافت خرد نظام.....
۳۸.....	۳- رهیافت تلفیقی.....
۴۰.....	گفتار دوم: بررسی سیاست خارجی روسیه.....
۴۴.....	(۱) منابع داخلی تعیین سیاست خارجی روسیه.....
۴۴.....	الف) متغیر فردی (شخص رییس جمهور).....
۴۶.....	ب) متغیرهای اجتماعی- فرهنگی.....
۴۶.....	ب-۱) گروه های نفوذ و احزاب سیاسی.....

ب-۲) رسانه های گروهی و افکار عمومی.....	۴۷
ب-۳) زمینه های فرهنگی - تاریخی و انگاره ها.....	۴۷
ج) عوامل اقتصادی.....	۵۱
د) متغیرهای دولتی و سازمانی.....	۵۳
د-۱) نهاد ریاست جمهوری.....	۵۳
د-۲) شورای امنیت ملی.....	۵۴
د-۳) وزارت امور خارجه.....	۵۵
د-۴) وزارت دفاع.....	۵۵
د-۵) مجمع فدرال.....	۵۶
- تحلیل های چند متغیری.....	۵۷
۲) منابع خارجی تعیین سیاست خارجی روسیه.....	۵۸
الف) قدرت و ساختار نظام بین المللی.....	۵۸
ب) هنجارها و سازمان های بین المللی.....	۵۹
گفتار سوم: گفتمان های حاکم بر سیاست خارجی روسیه.....	۶۰
الف) گفتمان آتلانتیک گرایی.....	۶۰
ب) گفتمان اوراسیا گرایی.....	۶۳
ج) گفتمان ملی گرا.....	۶۶
گفتار چهارم: تحولات سیاست خارجی روسیه.....	۶۷
الف) مرحله اول سیاست خارجی روسیه (زمان کوزیروف وزیر خارجه).....	۶۸
تحولات خارجی و رفتار روسیه.....	۶۹
ب) مرحله دوم سیاست خارجی روسیه (انتخاب پریماکف به عنوان وزیر خارجه).....	۷۰
ج) بررسی اجمالی تحولات سیاست خارجی در دوران پوتین.....	۷۱
نتیجه گیری فصل اول.....	۷۲
فهرست منابع فصل اول.....	۷۹

۸۵	فصل دوم: گسترش ناتو به شرق.....
۸۵	گفتار اول: زمینه های شکل گیری سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) .....
۸۵	الف) سیاست سد نفوذ.....
۸۶	ب) دکترین ترومن.....
۸۷	ج) طرح مارشال.....
۸۷	د) قطعنامه واندنبرگ - کنالی.....
۸۷	ه) پیمان بروکسل.....
۸۸	گفتار دوم: تشکیل سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو).....
۸۹	- ویژگی های اساسی ناتو.....
۹۱	- ساختار ناتو.....
۹۱	دبیر کل.....
۹۱	ساختار نظامی ناتو.....
۹۱	ساختار سیاسی ناتو.....
۹۱	- شورای آتلانتیک شمالی.....
۹۲	گفتار سوم: پایان جنگ سرد و تغییر هویت ناتو.....
۹۲	انحلال یا ادامه حیات.....
۹۳	- بررسی نظریات گوناگون در خصوص آینده ناتو.....
۹۳	۱- واقع گرایی و نو واقع گرایی.....
۹۴	۲- نهاد گرایان نولیرال.....
۹۴	- دیدگاه و مواضع واحدهای سیاسی در خصوص بقای ناتو.....
۹۴	۱- دولت های اروپایی عضو.....
۹۵	۲- روسیه.....
۹۶	۳- دیدگاهی متفاوت.....
۹۷	- لزوم بازنگری در ساختار ناتو.....
۹۸	گفتار چهارم: استراتژی ناتو پس از پایان جنگ سرد.....

- ۱- اجلاس لندن ۹۸
- ۲- اولین مفهوم استراتژیک نوین ناتو (اجلاس رم ۱۹۹۱) ۹۹
- ۳- دومین مفهوم استراتژیک نوین ناتو (اجلاس واشنگتن ۱۹۹۹) ۱۰۰
- رویداد ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، اجلاس پراگ و تدوین پیگیری رویکرد نوین ناتو ۱۰۱
- گفتار پنجم: گسترش ناتو به شرق ۱۰۳
- نهادهای نوین ناتو ۱۰۸
- الف) شورای همکاری آتلانتیک شمالی ۱۰۸
- ب) شورای مشارکت اروپا - آتلانتیک ۱۰۹
- ج) برنامه مشارکت برای صلح ۱۰۹
- د) طرح اقدام مشارکت انفرادی ۱۱۱
- ه) طرح اقدام برای عضویت ۱۱۲
- مراحل گسترش ناتو به شرق ۱۱۳
- مرحله اول سال های (۱۹۹۹ - ۱۹۹۴) ۱۱۳
- ۱- مطالعه در خصوص گسترش ناتو به شرق (۱۹۹۵) ۱۱۳
- ۲- اجلاس مادرید (۱۹۹۷) ۱۱۴
- ۳- اجلاس واشنگتن (۱۹۹۹) ۱۱۵
- مرحله دوم: سال های ۲۰۰۴ - ۱۹۹۹ ..... ۱۱۵
- اجلاس پراگ (۲۰۰۲) ۱۱۵
- گفتار ششم: گسترش ناتو به منطقه قفقاز جنوبی ۱۱۵
- همکاری بین ناتو و قفقاز جنوبی ۱۱۶
- انگیزه حضور ناتو در قفقاز جنوبی ۱۲۱
- انگیزه کشورهای قفقاز جنوبی برای همکاری با ناتو ۱۲۳
- ناتو و منازعات منطقه ای ۱۲۴
- گفتار هفتم: روسیه و ناتو ۱۲۵
- سابقه همکاری ۱۲۵

- ۱۲۶ ..... واکنش روسیه نسبت به گسترش ناتو به شرق
- ۱۲۷ ..... دلایل مخالفت روسیه با گسترش ناتو به شرق
- ۱۲۹ ..... نتیجه گیری فصل دوم
- ۱۳۳ ..... فهرست منابع فصل دوم
- ۱۳۷ ..... فصل سوم: اهمیت استراتژیک منطقه قفقاز
- ۱۳۷ ..... گفتار اول: موقعیت ممتاز قفقاز
- ۱۳۹ ..... قفقاز به عنوان یک خرده سیستم منطقه ای
- ۱۴۰ ..... گفتار دوم: منطقه ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک قفقاز جنوبی
- ۱۴۲ ..... - جمهوری های مستقل قفقاز جنوبی
- ۱۴۲ ..... ۱- آذربایجان
- ۱۴۴ ..... ۲- ارمنستان
- ۱۴۶ ..... ۳- گرجستان
- ۱۴۹ ..... گفتار سوم:
- ۱۴۹ ..... نمایی کلی از وضعیت منطقه، چالش ها و بحران های موجود در قفقاز جنوبی
- ۱۵۱ ..... - عامل قوم گرایی در قفقاز
- ۱۵۲ ..... - بحران های قومی، تبیین نظری
- ۱۵۳ ..... - قوم گرایی در قفقاز
- ۱۵۴ ..... - سیاست رهبران شوروی نسبت به قومیت ها
- ۱۵۵ ..... پیش زمینه های درگیری قومی
- ۱۵۷ ..... عوامل تسریع کننده خشونت قومی
- ۱۵۷ ..... بررسی احتمال درگیری قومی در قفقاز جنوبی
- ۱۵۷ ..... مداخله قدرت های خارجی در مناقشات قفقاز جنوبی
- ۱۵۸ ..... بررسی و تحلیل عامل قوم گرایی در قفقاز
- ۱۵۹ ..... گفتار چهارم: ریشه ها و عوامل موثر در بروز مناقشه و ناامنی در قفقاز جنوبی
- ۱۵۹ ..... ۱- عوامل داخلی

الف) روند دولت - ملت سازی	۱۵۹
ب) مسائل مربوط به توسعه سیاسی و اجتماعی	۱۶۲
ج) مسائل مربوط به توسعه اقتصادی	۱۶۴
۲- عوامل منطقه ای بی ثباتی و مناقشه در قفقاز	۱۶۸
الف) ژئواستراتژیک بودن منطقه	۱۶۸
ب) اختلافات مرزی و ارضی	۱۶۹
پ) تنوع اقوام و ملیت ها	۱۶۹
ت) ذهنیت منفی تاریخی اقوام قفقاز	۱۷۰
ج) ضعف همکاری های جمعی منطقه ای	۱۷۱
د) جرایم فرا ملی و سازمان یافته	۱۷۲
۳- عوامل بین المللی و فرا منطقه ای موثر در بی ثباتی و مناقشه در قفقاز	۱۷۲
الف) ساختار نظام بین الملل	۱۷۲
ب) پیامدهای فروپاشی اتحاد شوروی	۱۷۳
ج) امنیت انرژی و انتقال آن به بازارهای مصرف و منافع قدرت های بزرگ	۱۷۴
د) اختلافات و منازعات منطقه ای	۱۷۵
ه) تضاد منافع بازیگران	۱۷۶
دیدگاه جمهوری های قفقاز جنوبی نسبت به مداخله قدرت های منطقه ای و فرامنطقه ای	۱۷۷
گفتار پنجم: گرایش ها و تحولات امنیتی در قفقاز	۱۷۸
- دیدگاه امنیتی جمهوری های قفقاز جنوبی	۱۸۰
۱- دیدگاه جمهوری آذربایجان	۱۸۰
۲- دیدگاه جمهوری ارمنستان	۱۸۲
۳- دیدگاه جمهوری گرجستان	۱۸۳
رقابت قدرت های بزرگ و بازیگران منطقه ای در منطقه قفقاز: بازی بزرگ منافع	۱۸۴
نتیجه گیری فصل سوم	۱۸۵
فهرست منابع فصل سوم	۱۸۸

فصل چهارم: نگرش روسیه به منطقه قفقاز.....	۱۹۴
گفتار اول: اهمیت راهبردی قفقاز برای روسیه.....	۱۹۴
گفتار دوم: نگرش روسیه به منطقه قفقاز.....	۲۰۰
- نگرش روسیه به جمهوری های قفقاز جنوبی.....	۲۰۶
۱-ارمنستان.....	۲۰۶
۲-آذربایجان.....	۲۰۶
۳-گرجستان.....	۲۰۶
گفتار سوم:.....	۲۰۷
روند تحول سیاست خارجی روسیه در ارتباط با خارج نزدیک و بویژه قفقاز.....	۲۰۷
گفتار چهارم : دیدگاه امنیتی روسیه به منطقه قفقاز.....	۲۰۹
- عوامل تهدید کننده امنیت روسیه در منطقه.....	۲۱۳
الف) استقلال طلبی دولت های منطقه.....	۲۱۳
ب) حضور و نفوذ قدرت های خارجی.....	۲۱۴
پ) گسترش پیمان های رقیب و شکل گیری ساختارهای واگرا.....	۲۱۴
ت) امنیت روس های ساکن منطقه.....	۲۱۵
ج) بحران و بی ثباتی در منطقه و سرایت آن به داخل روسیه.....	۲۱۶
- سیاست ها و اقدامات امنیتی روسیه در قفقاز.....	۲۱۷
نتیجه گیری فصل چهارم.....	۲۱۹
فهرست منابع فصل چهارم.....	۲۲۷
فصل پنجم: زمامداری پوتین و افزایش نفوذ روسیه در قفقاز جنوبی.....	۲۳۱
گفتار اول: ظهور پوتین.....	۲۳۱
- پوتین کیست؟.....	۲۳۱
- مفهوم عمل گرایی.....	۲۳۲
- مفهوم عمل گرایی سیاسی.....	۲۳۳
- پوتین شخصیتی با رویکرد عمل گرا.....	۲۳۴

- فرآیند و دلایل قدرت یافتن پوتین و تحولات دوران او ۲۳۶
- انتخابات دومای ۱۹۹۹ و آرایش سیاسی احزاب و گروه ها ۲۳۸
- پیروزی حزب وحدت (طرفدار پوتین) ۲۳۹
- استعفای یلتسین، زمینه ساز قدرت یافتن پوتین ۲۳۹
- گفتار دوم: اقدامات پوتین در سطح داخلی ۲۴۰
- ۱- مبارزه با الیگارشسی ۲۴۰
- ۲- تمرکز گرایی و تقویت نقش و جایگاه دولت فدرال ۲۴۱
- الف) تقسیم فدراسیون روسیه به ۷ منطقه ۲۴۱
- ب) محدود کردن حوزه انتخابات استانداران و روسای مناطق ۲۴۱
- ج) اصلاح قانون اساسی در عدم حضور روسای مناطق در شورای فدراسیون ۲۴۱
- د) تقویت نقش ارتش و نیروهای امنیتی ۲۴۱
- گفتار سوم: اصول و راهبردهای کلان سیاست خارجی پوتین ۲۴۲
- مقدمه ۲۴۲
- الف) رابطه بین مولفه ساختار نظام بین الملل و سیاست خارجی پوتین ۲۴۳
- ۱- راهبرد چند جانبه گرایی در عرصه بین المللی ۲۴۵
- ۲- راهبرد قدرت بزرگ هنجارمند ۲۴۹
- ۳- عدم تقابل گرایی بویژه با قدرت های بزرگ در دوران وابستگی متقابل ۲۵۴
- ب) رابطه بین مولفه تعهدات و مشارکت بین المللی و سیاست خارجی پوتین ۲۵۸
- مقدمه ۲۵۸
- ۱- سیاست خارجی هنجارمند ۲۵۹
- ۲- فرصت طلبی راهبردی و توجه به کارآمدی سازو کارهای سیاست خارجی ۲۶۲
- ۳- تعامل هدفمند و گزینشی با واحدهای سیاسی و نهادها ۲۶۵
- ۴- حضور فعال و مشارکت در روندهای منطقه ای و بین المللی ۲۶۹
- ج) رابطه مولفه نقش و جایگاه کشورها در عرصه بین الملل و سیاست خارجی پوتین ۲۶۹
- مقدمه ۲۶۹

۲۷۰	جایگاه روسیه در نظام بین الملل
۲۷۱	الف) قدرت و توانمندی اقتصادی
۲۷۵	ب) قدرت و نفوذ سیاسی
۲۷۸	ج) قدرت و توانمندی نظامی
۲۸۲	- تحلیل و ارزیابی سیاست خارجی کلان پوتین
۲۸۶	گفتار چهارم: سند تدبیر سیاست خارجی روسیه در سال ۲۰۰۰
۲۸۶	- مقدمه
۲۸۶	- اصول عمومی
۲۸۷	- جهان جدید و سیاست خارجی روسیه
۲۹۰	- اولویت های دولت روسیه در حل مشکلات جهانی
۲۹۰	(۱) شکل گیری نظم نوین جهانی
۲۹۱	(۲) تقویت امنیت بین المللی
۲۹۳	(۳) روابط اقتصادی بین المللی
۲۹۴	(۴) حقوق بشر و روابط بین الملل
۲۹۵	(۵) پشتیبانی اطلاعاتی برای فعالیت های سیاست خارجی
۲۹۵	- اولویت های منطقه ای
۲۹۹	- شکل گیری و اجرای سیاست خارجی فدراسیون روسیه
۳۰۰	گفتار پنجم:
۳۰۰	سیاست خارجی پوتین در ارتباط با خارج نزدیک و بویژه منطقه راهبردی قفقاز
۳۰۹	گفتار ششم: بررسی مفاهیم و دکترین های امنیت ملی و نظامی روسیه
۳۰۹	الف) تبیین مفهوم و دکترین امنیت ملی
۳۰۹	ب) تعریف دکترین نظامی
۳۱۲	- تهدیدات و تصور تهدید
۳۱۲	۱- اقتصادی
۳۱۳	۲- ناهمگونی قومی

۳- دفاعی - امنیتی.....	۳۱۳
۴- تروریسم و بنیاد گرایی.....	۳۱۴
- ساختار تصمیم گیری در خصوص دکترین های امنیت ملی روسیه.....	۳۱۴
اهمیت تامین امنیت مرزها بویژه مرزهای قفقاز از منظر دکترین امنیت ملی روسیه.....	۳۱۴
گفتار هفتم:	۳۱۵
سیر تحولات و تغییرات در مفاهیم امنیت ملی و دکترین های نظامی روسیه.....	۳۱۵
الف) دکترین نظامی ۱۹۹۳ روسیه.....	۳۱۵
الف- (۱) زمینه های شکل گیری دکترین نظامی ۱۹۹۳.....	۳۱۵
(۱) وضعیت روسیه در نظام بین الملل.....	۳۱۵
(۲) منافع ملی روسیه.....	۳۱۷
الف- (۲) دکترین نظامی ۱۹۹۳.....	۳۱۷
ب) برنامه امنیت ملی ۱۹۹۷ روسیه.....	۳۲۲
ج) مفهوم امنیت ملی روسیه در سال ۲۰۰۰.....	۳۲۵
ج- (۱) محورهای مفهوم امنیت ملی ۲۰۰۰ روسیه.....	۳۲۸
ج- (۲) تهدیدات امنیت ملی روسیه.....	۳۲۹
- مقایسه مفاهیم امنیت ملی روسیه در سال های ۱۹۹۷ و ۲۰۰۰.....	۳۳۱
د) دکترین نظامی ۲۰۰۰ روسیه.....	۳۳۱
ه) دکترین نظامی ۲۰۰۳ روسیه.....	۳۳۳
مقایسه و ارزیابی مفاهیم امنیت ملی و دکترین های نظامی روسیه.....	۳۳۵
فهرست منابع فصل پنجم.....	۳۳۸
جمع بندی نهایی پژوهش.....	۳۵۲
فهرست منابع و ماخذ.....	۳۷۰

چکیده

می توان فروپاشی اتحاد شوروی را از مهم ترین و کم نظیر ترین حوادث قرن بیستم که دارای آثار شگرف در ابعاد جهانی و منطقه ای بود، تلقی نمود. اما شاید بتوان بارزترین پیامد این فروپاشی را وقوع تحولی عمیق در ساختار نظام بین الملل دانست. به گونه ای که دوران جنگ سرد و نظام دو قطبی به نظامی جدید و با ساختاری تک قطبی منجر شد. در این ساختار جدید که برخی تحلیل گران آن را «نظام تک قطبی متکثر» نیز می نامند، ایالات متحده آمریکا سرمست از پیروزی قاطعانه خود بر ابر قدرت شرق تلاش برای پی ریزی نظم نوین جهانی به رهبری خود را آغاز نمود. و سعی نمود تا با بهره گیری از خلاء قدرت ناشی از فروپاشی شوروی و ناتوانی دیگر کشورها از جمله قدرت های بزرگ در برابری با ابعاد چندگانه قدرت خود، به یگانه هژمون نظام بین الملل مبدل گردد و با اتخاذ راهبردهای کلان جهانی در سیاست خارجی خود از جمله انجام اقداماتی نظیر اعلام برخی مناطق استراتژیک و با اهمیت جهان نظیر خلیج فارس و منطقه خزر و... به عنوان مناطق منافع حیاتی ایالات متحده آمریکا و حضور، نفوذ و مداخله همه جانبه در این مناطق، این جایگاه ممتاز را به تمامی کشورها نشان داده و جایگاه خود را به عنوان تنها هژمون نظام بین الملل تثبیت نماید. در مقابل روسیه که تنها یادگار شاخص ابر قدرت شرق در بین جمهوری های جدا شده از شوروی بود، در نظام بین الملل جدید با ویژگی های خاص آن با مساله انطباق ساختاری با واقعیت های سیستمی جدید، بازتعریف جایگاه خود در ساختار جدید نظام بین الملل و بازبینی رویکردهای سیاست خارجی خود در هر دو محیط داخلی و خارجی مواجه شد. مهم ترین ویژگی های محیط داخلی سیاست خارجی روسیه بویژه در دوران ریاست جمهوری یلتسین متنوع و گسترده شدن کنشگران و منافع آن ها در این حوزه بود. در دهه ۹۰ م فرآیند تصمیم سازی سیاست خارجی روسیه متأثر از این تحول دچار نابسامانی، «هرج و مرج» و «سیاست زدگی» شده بود، به گونه ای که در حقیقت دستیابی به «بهینه ملی» بجای منافع ملی مورد توجه سیاست سازان کرملمین قرار گرفت. در محیط خارجی تحولات فزاینده بین المللی از جمله جهانی شدن، توسعه طلبی های آمریکا و ورود به حوزه نفوذ شوروی سابق (خارج نزدیک)، تروریسم بین المللی و موضوع تهدیدهای نامتقارن، امنیت انرژی، ظهور رقیبانی قدرتمند نظیر چین و تحولات اقتصاد بین الملل مجموعه ای از تهدیدها و فرصت های جدید را برای روسیه فراهم آورد و با ایجاد شرایط، الزامات و واقعیت های جدید این کشور را با ضرورت بازتعریف جایگاه، نقش و اهداف خود در این عرصه مواجه کرد. عدم واقع بینی نسبت به

این تحولات در دوره یلتسین و اتخاذ اهداف غیر واقع بینانه و سازوکارهای نامناسب برای تحقق این اهداف و عدم تطابق با ملزومات ساختار جدید نظام بین الملل موجب بروز اشتباه در ادراک تحولات محیطی، عدم توان سناریوپردازی و تصمیم گیری های نابسامان و منعلا نه شده بود. بسیاری از تحلیل گران بر این باورند از زمان آغاز ریاست جمهوری پوتین در (مارس ۲۰۰۰) تحولی مثبت در سیاست خارجی روسیه، از آرمان گرایی به واقع گرایی، از بی ثباتی به ثبات نسبی و از رهیافت های غیر عقلایی به عقلایی صورت پذیرفت و این سیاست در مقایسه با دوره های قبل از آن، با بازخوردهای منفی کمتری از عرصه های داخلی و خارجی مواجه بود. پوتین در عرصه بین المللی با تاکید بر عینی گرایی و با پیگیری رویکرد عمل گرا و واقع بینانه در سیاست خارجی، هماهنگی و تطابق نسبتا مطلوب سیاست خارجی روسیه با قواعد سه متغیر عمده؛ ساختار نظام بین الملل، تعهدات بین المللی و جایگاه ساختاری را در روندی تدریجی محقق نمود. این راهبردهای واقع بینانه، سیاست خارجی پوتین را به وضوح از سیاست خارجی یلستین متمایز کرد. پوتین به عنوان فردی کارآزموده و واقع بین، شاهد بود که چگونه اتخاذ سیاست خارجی موهوم و ایدئولوژیکی و تعیین منافع و اهداف دست نیافتنی جهانی که شوروی سابق پیگیری آن ها را جزء راهبردهای کلان خود قرار داده بود، موجب برآورد استراتژیک اشتباه و در نهایت فروپاشی اتحاد شوروی شد. علاوه بر این پوتین با تأمل در سیاست خارجی نامتعادل، پیش بینی ناپذیر و اتخاذ راهبردهای افراط و تفریطی در دوران یلتسین در مورد چگونگی برقراری رابطه با غرب و شرق، اشتباهات جانشین خود را تکرار نکرد، بلکه مهم ترین راهبرد کلان خود را ارتقای جایگاه روسیه در ساختار نظام بین الملل و رهایی آن از حقارت کشور درجه دوم مدنظر قرار داد. بنابراین وی در راستای نیل به این هدف مهم ترجیح داد اتخاذ راهبردهای منطقه ای و قاره ای را بجای اهداف جهانی موهوم سرلوحه سیاست خارجی خود قرار دهد. بنابراین پوتین با اتخاذ نگرش جامع و عاقلانه «توجه به شرق و همکاری با غرب» کوشش نمود، روسیه را بر خلاف دوران پیشین از مزایا و منافع قابل توجه در ارتباط با هر دو منطقه بهره مند نماید. اما پوتین بخوبی آگاه بود به منظور ارتقای جایگاه روسیه در نظام بین الملل باید حضور و نفوذ روسیه را در ابعاد منطقه ای و جهانی تقویت نماید. و در سطح منطقه ای توجه ویژه و خاص خود را به حوزه نفوذ سنتی روسیه؛ «خارج نزدیک و قفقاز جنوبی که از مهم ترین مناطق آن به لحاظ استراتژیک و ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک می باشد»، مبذول داشت. زیرا مسکو دارای پیوندهای عمیق سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و بویژه امنیتی با این منطقه است و در صورت عدم تقویت و تثبیت نفوذ و سیطره روسیه بر این منطقه، دیگر قدرت های منطقه ای و فرا منطقه ای فرصت را

مغتنم شمرده و با نفوذ و مداخله آن‌ها در این منطقه حساس، ثبات سیاسی، اقتصادی و... امنیت و حتی تمامیت ارضی روسیه در معرض خطر جدی قرار می‌گرفت بنابراین ولادیمیر پوتین به عنوان زمامداری عمل‌گرا و با توجه به دلایل مطرح شده سعی نمود پیوندهای عمیق و ساختاری مسکو با منطقه استراتژیک قفقاز جنوبی را به شکلی نوین بازسازی نماید و با اتخاذ راهبردهای تعدیل‌شده و نرم نفوذ و سیطره قابل‌پذیرش مسکو را بر این منطقه افزایش دهد، تا از این طریق به هدف مهم و لایتغیر خود که همانا ارتقای موقعیت روسیه در نظام بین‌الملل بود، دست یابد. از منظر نوشتار حاضر با بررسی و ارزیابی کلی راهبردهای جهانی و منطقه‌ای سیاست خارجی پوتین بویژه در ارتباط با منطقه استراتژیک قفقاز جنوبی می‌توان چنین بیان نمود که زمامداری پوتین تا حد بسیاری موجب تحول مثبت و افزایش نفوذ روسیه در منطقه و به تبع آن ارتقای جایگاه روسیه در نظام بین‌الملل گردید. در این نوشتار چگونگی تاثیر گذاری زمامداری پوتین بر ارتقای جایگاه روسیه در نظام بین‌الملل و به تبع آن افزایش نفوذ روسیه در روندهای جهانی و منطقه‌ای و بویژه در ارتباط با منطقه با اهمیت قفقاز جنوبی مورد بررسی و تامل قرار خواهد گرفت.

واژگان کلیدی: نظام بین‌الملل، آمریکا، روسیه، سیاست خارجی، پوتین، خارج نزدیک، قفقاز جنوبی.

طرح پژوهش

طرح پژوهش

بیان مساله

اگرچه عنوان این پژوهش «زامداری پوتین و افزایش نفوذ روسیه در قفقاز جنوبی» است، اما این امر بدیهی است که به منظور درک بهتر زامداری پوتین و آثار آن در عرصه های داخلی و بین المللی و به تبع آن درک عمیق تر سیاست خارجی پوتین در سطح جهانی و منطقه ای و بویژه در ارتباط با منطقه استراتژیک قفقاز توجه به روند تحولات سیاست خارجی روسیه پس از فروپاشی شوروی از یلتسین تا پوتین و تبیین و تحلیل گفتمان های مسلط بر سیاست خارجی این کشور و نحوه نگرش آن ها به خارج نزدیک و بویژه منطقه قفقاز ضروری می نماید.

دو دهه پایانی قرن بیستم را به اعتقاد بسیاری از تحلیل گران باید دوره تحولات ژئوپلیتیکی و پیامدهای ناشی از آن دانست. می توان این گونه بیان کرد که بی تردید فروپاشی ابرقدرت شرق و به تبع آن پایان جنگ سرد منشا تحولات مهم در ساختار نظام بین الملل بود. اما پیامدهای فروپاشی شوروی از خود فروپاشی اهمیت بیشتری یافته است. پس از پایان نظام دو قطبی و وقوع تغییرات بنیادین در ساختار نظام بین الملل، هم چنان بین نظریه پردازان درباره چگونگی ساختار نظم حاکم بر جهان پس از پایان جنگ سرد اختلاف نظر وجود دارد. در واقع آیا آن گونه که کوهن معتقد است نظمی چند قدرتی و چند قطبی بر جهان حاکم است و یا آن گونه که فوکویاما و هم فکران او باور داشتند و دارند با غلبه لیبرال دموکراسی و ظهور هژمون کنونی نظام بین الملل یعنی ایالات متحده آمریکا، عصر رقابت های ایدئولوژیک و استراتژیک به پایان رسیده است. اما به باور بسیاری از محققان ساختار جدید نظام بین الملل پس از خاتمه جنگ سرد و فروپاشی نظام دو قطبی هنوز به طور کامل تثبیت نشده و نظام بین الملل در حال حاضر دوره انتقالی خود را طی می کند. در این دوران ناپایداری محسوسی بر رفتار کشورها حاکم است، اصول، قواعد رفتاری، نقش بازیگران اصلی و به طور کلی ساختار نظام به طور کامل مشخص نشده و هنوز ابهاماتی در تعیین و تثبیت نظام جدید وجود دارد. اندیشمندانی نظیر والتز معتقدند نظام تک قطبی وضعیتی موقت و ناپایدار است و با وقوع تحولات و ائتلاف های جدید درون سیستمی تغییر خواهد کرد. در این دیدگاه نظام سلسله مراتبی با شرایط جدید بین المللی ناسازگار است و دیری نخواهد گذشت که موازنه قدرت به شکلی جدید در عرصه روابط بین الملل برقرار خواهد شد اما تا شکل گیری نظم جدید، نظم فعلی جهانی «تک قطبی کثرت گرا» و یا «شکل متعادلی از تک قطبی» خواهد بود. با توجه به مباحث مطرح شده در بسیاری از نظرات ارائه شده در خصوص چگونگی ساختار قدرت در نظام بین الملل پس از جنگ سرد، ضمن